

Pe baza acestor structuri politice, începând din secolele VIII-XI, se cristalizează cnezatele și voievodatele românești, pas hotărâtor spre constituirea statelor feudale românești în secolul al XIV-lea.

Lucrarea este însoțită de o bogată ilustrație, de patru hărți foarte sugestive, precum și de un rezumat succint în limba franceză, care facilitează accesul istoricului străin la principalele concluzii ale cărții.

Ioan MITREA

Horia Ciugudean,
CERCETĂRI PRIVIND EPOCA BRONZULUI ȘI PRIMA EPOCĂ
A FIERULUI ÎN TRANSILVANIA,
Bibliotheca Musei Apulensis, VII, Alba Iulia, 1997, 230 p.

Volumul de față, al șaptelea publicat în colecția Muzeului Național al Unirii – Alba-Iulia, cuprinde mai multe studii, într-o abordare secvențială a protoistoriei spațiului intracarpatic. Autorul își exprimă intențiile într-un *Cuvânt înainte* (p. 5), enunțând și modul de abordare: optează pentru valorificarea unor descoperiri provenite din cercetările proprii și a unor materiale inedite, sau parțial publicate, aflate în colecțiile Muzeului Național al Unirii. Această însumare de lucrări ordonate după un criteriu cronologic, este concepută în completarea datelor cunoscute despre epoca bronzului și cea a fierului, fiind considerată de către autor mai utilă decât o abordare de ansamblu – inevitabil superficială.

Prima parte a volumului conține trei studii referitoare la epoca bronzului. Cel dintâi, *Începuturile epocii bronzului în vestul Transilvaniei: așezarea și cimitirul tumular de la Livezile-„Baia”* (p. 7-44) pune în discuție descoperiri “esențiale”, în opinia lui H.C., “pentru înțelegerea fondului pe care a luat naștere epoca bronzului” (p. 5). Ceramica din așezare, principalul indicator arheologic al sitului, prezintă în forme și decor caracteristici care indică o legătură genetică a grupului Livezile, parte a grupului tumular transilvănean, cu manifestări specifice etapei finale a culturii Coțofeni, dar și unele influențe din culturile Cernavoda II, Glina-Schneckenberg, Vučedol, Jigodin.

Păstrând drept reper elementele străine ce stau la baza grupului cultural Livezile – rezultat al procesului de sinteză specific etapei timpurii a epocii bronzului – descoperirile din stațiunea eponimă au fost atribuite “începutului etapei II din sistemul cronologic propus de P. Roman” (p. 22). Poziția culturală a vestigiilor, așa cum a fost fixată ca urmare a paralelismelor culturale, este sprijinită de datarea prin metoda ^{14}C a unei mostre provenind din așezare; data obținută, 4109 ± 44 BP, calibrată 2780-2580 BC, permite plasarea certă a descoperirilor de la Livezile spre mijlocul mileniului III î.Hr.

Stațiunea de la Livezile-„Baia” constituie, așadar, un indicator important pentru descifrarea elementelor ce stau la baza manifestărilor culturale ale epocii bronzului în vestul Transilvaniei, dar sunt și un reper cultural și cronologic pentru perioada timpurie a epocii bronzului pe întreg teritoriul României.

În completarea acestui prim studiu vine *Analiza resturilor faunistice din*

așezarea de la Livezile-„Baia” (p. 45-64). Autoarea acesteia, Georgeta El Susi, efectuează o prezentare statistică a speciilor, în funcție de exploatarea lor și de raporturile interspecifice. Dacă în subcapitolul *Obiecte din os și corn* din studiul principal dedicat vestigiilor de la Livezile piesele identificate sunt discutate din perspectiva funcționalității lor, dr. Georgeta El Susi pune în prim plan criteriile anatomice, insistând mai ales pe distribuția oaselor cu urme de prelucrare pe specii și regiuni anatomice. Sunt de remarcat „ponderea crescută” a resturilor osteologice „provenite de la bovine” și „prevalența oaselor din scheletul appendicular” (p. 56).

Al doilea studiu din prezentul volum, *Considerații privind sfârșitul culturii Wietenberg* (p. 65-97) pune în circulație materiale arheologice pe care H.C. le consideră concludente pentru definirea unei faze a IV-a a culturii. (O variantă în limba germană a fost publicată în volumul *Transsilvanica*, apărut în 1999 în onoarea lui K. Horedt.) Scurtul excurs istoriografic ce prefătează descrierea artefactelor justifică subiectul ales: deși cultura Wietenberg este una dintre manifestările bine cunoscute ale bronzului clasic de pe teritoriul României, acesteia fiindu-i dedicată, destul de recent, și o monografie – N. Boroffka, *Die Wietenbergkultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südösteuropa*, Bonn, 1994 – limitele sale cronologice rămân încă neclare.

După un tipar des întâlnit în literatura arheologică, definirea și periodizarea culturii Wietenberg au fost realizate pornind de la analiza ceramicii. Pe aceleași baze, studiind materialele de la Măhăceni, Geoagiul de la Sus, Straja-„Fântâna Barnii”, Alba Iulia-„Viile Maieri” și Alba Iulia-„Ijac”, H.C. evidențiază asocierile surprinse între formele și motivele ornamentale specifice culturilor Wietenberg, Otomani, Suciu de Sus, Pecica și Noua. Concluzia la care ajunge este că „faza a IV-a a culturii Wietenberg nu poate fi negată”; aceasta, însă, se diferențiază de cultura propriu-zisă și „constituie baza nașterii noilor forme de manifestare ale bronzului târziu transilvănean”.

Sub titlul *Depozitul de la Cugir și raporturile sale cu manifestările culturale ale bronzului târziu* (p. 99-134), Horia Ciugudean și I.A.I. Aldea redau circuitului științific o descoperire mai veche, parțial publicată în 1977 (M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, p. 91). Importanța depozitului de la Cugir este dată atât de cantitatea mare de obiecte recuperate (322, cu o greutate totală de aproape 6,5 kg), cât și de asocierea pe care ansamblul o conține: ceramică cu decor canelat, piese de bronz și de aur. După catalogul descoperirilor urmează o analiză a obiectelor pe baza criteriului tipologic, fiind confirmată apartenența complexului seriei Cincu-Suseni și categoriei depozitelor-„turnătorii”. Elementele evidențiate sunt folosite în final drept argumente pentru existența în Transilvania centrală și sud-vestică a unui grup *Cugir-Band*, contemporan cu manifestări de tip Igrița și Susani (Ha A₁-A₂) – orizontul pre-Gáva, cărui îi pot fi atribuite depozitele din seria Cincu-Suseni.

Cea de-a doua secțiune a volumului, *Prima vârstă a fierului*, este de dimensiuni ceva mai reduse și conține doar două studii, referitoare la Hallstatt-ul mijlociu și târziu din Transilvania. Primul dintre acestea, *Cultura Basarabi pe teritoriul Transilvaniei* (p. 135-161), dorește să ofere „o imagine cât mai completă asupra stadiului actual al cercetărilor” privind manifestarea culturală amintită, prin publicarea și discutarea materialelor mai vechi alături de unele descoperiri inedite, „propunând totodată o periodizare și eventualele limite cronologice ale dezvoltării sale” (p. 135): o împărțire tripartită și o evoluție de-a lungul secolelor VIII-VI. În completarea tabloului epocii fierului din provincia intracarpatică stă ultima contribuție din

volum, ce prezintă, succint, câteva materiale post-Basarabi din Transilvania – *Descoperiri din perioada hallstattiană târzie la Sintimbru și Uioara de Jos* (p. 162-202).

Lucrarea se încheie cu *Lista abrevierilor* (p. 203), *Bibliografie* (204-220) și un destul de consistent rezumat în limba engleză – *Studies on the Bronze and First Iron Age in Transylvania* (221-230).

Însoțite de o ilustrație bogată, cu idei bine argumentate, susținute pe baza evidențelor arheologice, studiile reunite în volumul *Cercetări privind epoca bronzului și prima epocă a fierului în Transilvania* împlinesc speranțele autorului de a se constitui “într-o utilă contribuție la cunoașterea formelor de manifestare ale civilizației preistorice din spațiul intracarpatic” (p. 5).

Elena-Roxana MUNTEANU

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN ARIA NORD-TRACĂ,
Institutul Român de Tracologie, București,
vol. I, 1995 (red. M. Gună), vol. II, 1997 (red. V. Sârbu)
și vol. III, 1999 (red. Ch. Schuster).

Din revista *Cercetări arheologice în aria nord-tracă* au apărut, până în prezent, trei volume, fiecare sub îngrijirea unui alt redactor responsabil. Volumul I conține rapoarte ale cercetărilor din anii 1990-1994, volumul II – pe cele din 1995-1996, iar volumul III – din 1997-1998. *Cuvântul înainte* conținut în fiecare volum, semnat de prof. dr. Petre Roman, explică rolul revistei: publicație a Institutului Român de Tracologie, aceasta conține rapoarte preliminare de săpătură de pe șantierul sprijinit de către Institut, singur sau în colaborare cu alte instituții; titlul publicației vizează, în primul rând, spațiul de cercetare, ce se întinde de la Tisa până la Nistru, și mai puțin segmentul temporal, deoarece studiile se referă la o perioadă îndelungată (de la eneolitic la perioada romană și chiar post-romană). În afară de rapoartele preliminare de săpătură, volumele mai cuprind și studii de amploare ceva mai mare, micro-zonale (*Investigații istorico-arheologice în microzona Rudi-Tătarauca Nouă* – vol I; *Rezultatele periegezelor arheologice în stepile Bugeacului din anul 1997* – vol III), rapoarte finale (Turia – vol. I), cercetări paleozoologice (*Șantierul arheologic Cărnăceni (Iași) – analiză arheozoologică* – vol I; *Determinări paleozoologice. Șantierul arheologic Tătarauca Nouă-Piscul Gol. Campania 1993* – vol II) și metalografice (*Săpături și prospectări în necropolele tumulare din zona Cheilor Turzii, 1992-1994* – vol I). Unele din siturile arheologice prezentate în aceste volume se regăsesc în lucrări ce au caracter monografic: Mogoșești (în *Bibliotheca Musei Giurgiuensis*), Butuceni, Sighișoara, Trinca (în *Bibliotheca Thracologica*). Unele studii au continuitate de la un volum la altul; este cazul rapoartelor despre șantierul arheologic Trinca (trei rapoarte), Brăduț, Butuceni, Cărnăceni, Divici, Drăgănești, Ghidici, Grădiștea, Mogoșești, Secu, Slatina (Solotvino) (câte două rapoarte).

Sub egida Institutului Român de Tracologie a apărut, așadar, de câțiva ani, o altă publicație de valoare, pusă la dispoziția studiilor arheologice.

Elena-Roxana MUNTEANU